

Nationalekonomiska institutionen
Ekonomihögskolan Lunds Universitet

Kandidatuppsats
Februari 2007

Icke-marknadsarbetet i Sverige

– omfattning, värdering och relation till nationalräkenskaperna

Författare
Sofia Tano

Handledare
Inga Persson

Sammanfattning

Denna uppsats har som syfte att beräkna omfattningen och värdet av icke-marknadsarbetet i Sverige samt hur det skulle sättas i relation till nationalräkenskaperna. Som grund till beräkningarna ligger SCB:s tidsanvändningsstudie 2000/2001 samt statistik på löner och befolkningsmängd från SCB från det aktuella året.

Uppsatsen fokuserar även på hur individer i Sverige har valt att fördela sin tid mellan marknadsarbete, icke-marknadsarbete och fritid. Två tidsallokeringsmodeller utarbetade av Becker respektive Gronau diskuteras. Uträkningarna av värdet på icke-marknadsarbetet beräknas enligt tre olika metoder: den generella metoden, specialistmetoden och alternativkostnadsmetoden. Svårigheter och problem angående metoderna tas även upp.

Resultaten visar på skilda resultat beroende på vilken av metoderna som används men samtliga beräkningar av värdet pekar på att denna ”sektor” är betydelsefull i förhållande till marknadsarbetet och BNP. Författaren argumenterar för problemet i att hitta det ”sanna” värdet av icke-marknadsarbetet, men också att det är viktigt att uppmärksamma denna del av ekonomin. Vid upprättelser av satelliträkenskaper som inkluderar värdet av icke-marknadsarbetet borde resultatet tas på allvar och inkluderas i ekonomiska prognoser och analyser.

Nyckelord: Icke-marknadsarbete, värdering, Sverige, satelliträkenskaper, tidsallokering

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Metod, data och avgränsningar	5
1.3 Disposition	6
2. Icke-marknadsarbete och nationalräkenskaper	7
2.1 Historik	7
2.2 Nuläget	8
2.3 Slutresultatet	9
3. Tidsallokering och icke-marknadsarbete	10
3.1 Beckers hushållsmodell	10
3.2 Gronaus modell	11
4. Att mäta och värdera icke-marknadsarbete	14
4.1 Värdering av icke-marknadsarbete	14
4.1.1 Generella metoden	14
4.1.2 Specialistmetoden	14
4.1.3 Alternativkostnadsmetoden	15
4.1.4 Nackdelar	16
4.2 Svårigheter med värderingen	17
4.2.1 Tidsanvändningsstudier	17
4.2.2 Vilka hushållsaktiviteter är arbete?	18
4.2.3 Avvägningar	19
4.3 Alternativa värderingsmetoder	20
4.3.1 Input- och Outputansatsen	20
4.3.2 Output-input metoden	21
5. Empirisk belysning	22
5.1 Tidsanvändningsstudien	22
5.1.1 Beskrivning av studien	22
5.1.2 Resultat av studien	23
5.2 Jämförelse med "sektorer" i nationalräkenskaperna	26
5.3 Värdering av icke-marknadsarbetet	27
5.3.1 Data	27
5.3.2 Resultat	28
6. Slutsats och diskussion	32
7. Referenser	34
7.1 Publicerade Källor	34
7.2 Elektroniska Källor	35
BILAGA A	36
BILAGA B	37

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER OCH TABELLER

FIGURER

Figur 3.1: Gronaus tidsallokeringsmodell (marknadsarbete)_____ 12

Figur 3.2: Gronaus tidsallokeringsmodell (exkl. marknadsarbete)_____ 13

TABELLER

Tabell 5.1: Fördelning av hemarbete mellan könen efter livscykel (%)_____ 24

Tabell 5.2: Antal utövare (%) av aktivitet en vardag fördelat på kön och familjecykel_____ 25

Tabell 5.3: Indelning av yrkeskategori efter typ av hemarbete_____ 28

Tabell 5.4: Värde av hemarbete 2001 (Miljarder kr)_____ 29

Tabell 5.5: Värde av hemarbete 2001 (procent av BNP)_____ 30

Tabell 5.6: Jämförelse av bidrag till värdet på icke-marknadsarbetet och andel av arbetet utfört, 20-84år_____ 31

1. Inledning

Hemarbete är en av de äldsta sysslorna i denna värld. Trots detta finns det inte med i de ekonomiska nationalräkenskaperna. Den del som hemarbetet tillför ekonomin blir därför förbisedd i ekonomiska analyser och debatter. Det är svårt att värdera denna typ av aktiviteter eftersom inga marknadstransaktioner äger rum. Under de senaste decennierna har det dock presenterats teorier för att kunna värdera och belysa denna ”osynliga” del av ekonomin. Ekonomiska forskare har försökt utveckla de bästa metoderna för att göra en så rättvisande uppskattning av icke-marknadsarbetet som möjligt.

1.1 Syfte

Mot denna bakgrund är syftet med uppsatsen att med hjälp av de teoretiska värderingsmetoder av icke-marknadsarbete som finns, undersöka dettas värde och omfattning i Sverige för att se vilken betydelse det har inom ekonomin och hur man skulle kunna sätta det i relation till nationalräkenskaperna. Uppsatsen undersöker även faktorer som påverkar tidsallokeringen för en individ och analyserar hur man valt att allokerat sin tid i Sverige.

1.2 Metod, data och avgränsningar

En viktig källa för uppsatsen är artiklar som berör de teorier som finns för att beräkna det ekonomiska värdet av icke-marknadsarbete. Dessa artiklar är huvudsakligen skrivna av forskare inom området som själva har gjort beräkningar av liknande slag. Även två nationalekonomiska teorier för tidsallokering har använts. Som grund till både uträkningar av värdet på icke-marknadsarbetet samt analysen av tidsallokeringen i uppsatsen används tidsanvändningsundersökningen från SCB-rapporten *Tid för vardagsliv – kvinnor och mäns tidsanvändning 2000/2001*. För att kunna göra beräkningar av värdet användes också löne- och befolkningsstatistik, BNP och antal arbetade timmar från SCB. Uppsatsen är avgränsad till att beräkna det ekonomiska värdet på hur mycket arbete som lagts ner istället för att beräkna värdet enligt den mer omfattande input- eller outputansatsen, eftersom den statistik

som krävs för detta inte existerar. Värderingen är endast beräknad med bruttolöner p.g.a. att inga uppgifter om arbetsgivaravgifter för lönerna finns tillgängliga. Resultaten som presenteras är inga ”sanna” värden på icke-marknadsarbetet. Beräkningarna är endast skattningar och riktlinjer för att värdera storleken på icke-marknadsarbetet i Sverige.

1.3 Disposition

Kapitel två tar upp en liten historisk presentation av den ekonomiska diskussionen om icke-marknadsarbetet och redogör även för hur debatten ser ut i dagsläget och hur värderingen av icke-marknadsarbetet kan användas i förhållande till nationalräkenskaperna. I kapitel tre presenteras två modeller om tidsallokering mellan marknaden och hemmet och vilka faktorer som påverkar tidsallokeringen. Kapitel fyra tar upp vilka metoder som finns för att mäta och värdera icke-marknadsarbete samt problemen och begränsningarna med dessa metoder. I kapitel fem redovisas resultat rörande värdet och omfattningen av icke-marknadsarbetet i Sverige, samt hur tidsanvändningen ser ut i Sverige. I det avslutade kapitlet diskuteras resultaten och hur de kan användas samt förbättras.

2. Icke-marknadsarbete och nationalräkenskaper

2.1 Historik

Under 1930 och 1940-talet uppstod en debatt om huruvida man skulle inkludera det oavlönade hemarbetet eller ej i nationalräkenskaperna. Många av de ledande ekonomerna under den tiden ställde sig positiva till att beräkna värdet av icke-marknadsarbete. Ett antal beräkningar utfördes i de nordiska länderna, i USA och i några av de europeiska länderna. I Sverige gjorde Lindahl, Dahlgren och Kock (1937) en av de mest omfattande beräkningarna för åren 1861 -1930. Trots dessa initiativ till beräkningar beslutades det till slut att inte inkludera icke-marknadsarbetet i nationalräkenskaperna. Anledningen sades vara att det inte påverkade produktionens utveckling samt att det var svårt att göra rättvisa skattningar. (Boschini et al 2005) Under 1950-talet försvann intresset för beräkningar av detta slag. I den första System of National Accounts (SNA)¹ 1953 skulle nationalräkenskaperna endast inkludera varor och tjänster som var producerade på marknaden.

De varor och tjänster som produceras i hemmet har därför stått utanför de traditionella nationalräkenskaperna och på så sätt exkluderats från ekonomiska analyser och prognoser. Vissa ekonomer ansåg att det ger en begränsad bild av hur den ekonomiska verkligheten egentligen ser ut. Kvinnor ägnar mer tid till denna typ av arbete än arbete på marknaden vilket betyder att största delen av deras arbete inte syns. Det har därför legat i både ekonomers och feministers intresse att verka för betydelsen av icke-marknadsproduktion. Bland ekonomerna har organisationer som INSTRAW (United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women), ILO, UN Statistical Office och OECD verkat för att beräkna och inkludera icke-marknadsarbete. Ekonomerna är mest intresserade av det nya forskningsområdet och förhållandet mellan den formella och informella sektorn. Exkluderingen av icke-marknadsarbete ger en missvisande bild av den ekonomiska tillväxten i ett land. När produktion överförs från hushållen till marknaden så verkar tillväxten större än vad den egentligen är och mindre när den rör sig i motsatt riktning. En stor del av den tillväxt som skett i I-länder under 1900-talet har berott på att mycket produktion har flyttas från

¹ En samling ekonomiska mått utvecklade av statistiker och ekonomer för att mäta den ekonomiska aktiviteten i ett land. Se Ironmonger (1996)

hemmet till marknaden. Feministerna hade ett annorlunda synsätt, de ville höja kvinnornas status och makt inom ekonomin genom att det oavlönade hemarbetet skulle värderas och därmed synliggöra kvinnornas arbete. Marilyn Waring kom ut med boken *If women counted* (1988) som hårt kritiserade nationalräkenskapernas utformning. Det har kommit flera krav från kvinnoorganisationer om att det oavlönade arbetet skulle mätas, värderas och inkluderas i nationalräkenskaperna. Det började under FN:s kvinnokonferens 1975 i Mexico city och två decennier senare beslutades det i Beijing 1995 att man skulle utarbeta metoder för att värdera hushållsarbete. Redan två år tidigare hade man i samband med revisionen av SNA 1993 rekommenderat att man ska göra uträkningar av det oavlönade arbetet i så kallade separata satelliträkenskaper. (Nyberg 1997)

2.2 Nuläget

Trots att värdet på icke-marknadsarbetet aldrig togs med i nationalräkenskaperna så betyder det inte att inga beräkningar har gjorts. Mycket tack vare att ämnet börjat debatteras på FN:s kvinnokonferenser så har det åter kommit i fokus under 1990- och 2000-talet. Det har visat sig att denna ”glömda” sektor är omfattande och betydelsefull för ekonomin, vilket har ökat intresset för att göra beräkningar inom detta område. Problemet har mest legat i hur man ska utföra dessa uträkningar för att kunna jämföra värdet på icke-marknadsarbete med SNA räkenskaperna.

Tidsanvändningsstudier har varit en mycket populär grund till att mäta och värdera icke-marknadsarbete. Under början av 1990-talet utförde många länder i Europa och även Australien och Nya Zeeland egna tidsanvändningsstudier. (Nyberg 1997) EU publicerade 2004 riktlinjer för hur samordnade tidsanvändningsundersökningar skulle se ut i EU-länderna. (EC 2004) Forskare som Chadeau i ”What is households’ non-market production worth” (1992) samt Goldsmidt-Clemont och Pagnossin-Aligisakis i ”Measurements of unrecorded economic activities in fourteen countries” (1995) hade tidsanvändningsstudier som grund för sina beräkningar. Trots att tidsanvändningsstudier är användbara inom detta forskningsområde existerar flera diskussioner rörande hur man ska hantera dessa undersökningar, vilka aktiviteter som man ska räkna till arbete, vilken åldersgrupp man ska ta med, vilka löner man ska applicera, vilken uträkningsmetod som är bäst, etc. I vissa länder har

man också jämfört hur många timmar man lagt ner på icke-marknadsarbete respektive marknadsarbete. Oftast har det visat sig att det lagts ner lika mycket eller mer timmar på icke-marknadsarbete vilket vittnar om att det är ett betydelsefullt område. (Nyberg 1997) Denna typ av jämförelser ger dock inget ekonomiskt värde på icke-marknadsarbetet, men ger en indikation på dess omfattning i ett land.

Det finns också de som förespråkar ett annat sätt att värdera icke-marknadsarbete som t.ex. den australiske ekonomen Duncan Ironmonger. Ironmonger (1996) argumenterar för att hela systemet med nationalräkenskaper ska göras om. Han föreslår termen *Gross Economic Produkt (GEP)*. I GEP ingår *Gross Household Product (GHP)* dvs. omfattningen av ickemarknadsproduktionen och *Gross Market Produkt (GMP)* vilken är lika med marknadsproduktionen. Hur dessa uträkningar för GHP borde gå till presenteras närmare i kap 4.3.2 i denna uppsats.

2.3 Slutresultatet

Vad ska man då göra med resultatet av beräkningarna? Diskussionen om att beräkningarna skulle inkluderas i nationalräkenskaperna har i princip dött ut. Idag debatteras mer om upprättandet av separata satelliträkenskaper. Inkluderandet av icke-monetära flöden i nationalräkenskaperna skulle kunna vara problematisk på olika sätt. Man skulle få svårare att på ett korrekt sätt analysera inflation, arbetslöshet, konjunkturer etc. Har man istället två separata uträkningar i form av nationalräkenskaper och satelliträkenskaper så kan man analysera både delarna tillsammans samt var för sig. Även vid separata beräkningar skulle kvinnornas oavlönade hemarbete belysas och få högre status. De nya beräkningarna skulle beskriva en ny ekonomisk verklighet, där man tar hänsyn till kvinnors roll vid ekonomiska beslut. Skulle hemarbetet lyckas uppnå samma status som marknadsarbete så skulle det kunna förändra bl.a. socialförsäkringssystemet, pensioner och juridiska rättigheter för dem som arbetar i hemmet. Organisationen "Wages for Housework" förespråkar t.o.m. att man ska sätta en lön på hemarbete. Diskussionen huruvida man skulle beskatta hemarbetet förs också. Vissa menar att all slags arbete och inkomst borde beskattas, även om det finns praktiska problem med detta då det är svårt att skilja på hemarbete och fritid. (Nyberg 1997)

3. Tidsallokering och icke-marknadsarbete

Hur väljer individerna då hur de ska fördela sin tid mellan hemmet och arbetsmarknaden. Vilka faktorer spelar roll för att välja att lägga ytterligare en timme på arbetsmarknaden istället för på icke-marknadsarbete? Två olika modeller om tidsallokering diskuteras i detta avsnitt. Den första är Gary S Beckers hushållsmodell om hur individer i ett hushåll bestämmer hur de ska fördela sin tid mellan marknaden och hemmet. Den andra är en mer utvecklad modell över individers tidsallokering av Reuben Gronau som även inkluderar en tredje faktor, fritid. Avgränsningen av aktiviteter i hemmet vilka räknas till hemarbete respektive fritid tas upp i nästa kapitel.

3.1 Beckers hushållsmodell

Beckers hushållsmodell grundar sig på att hushåll är nytto-maximerande och förklarar hur två individer i ett hushåll väljer att fördela sin tid mellan marknadsarbete och icke-marknadsarbete. Enligt Becker tillför inköp av varor och tjänster ingen nytta i sig, utan det måste tillföras tid för att få en nytta. Han kallar resultatet av denna bearbetning för en *commodity*. En *commodity* kan t.ex. vara en hemlagad måltid skapad av produkter köpta på marknaden, hälsa eller passade barn. Beckers nyttofunktion blir då:

$$U = U(Z_1, Z_2, Z_3 \dots Z_n)$$

Där $(Z_1, Z_2, Z_3 \dots Z_n)$ är antalet konsumerade *commodities*. Ju mer Z individerna kan uppnå desto högre blir nyttan i hushållet. I ett hushåll med två individer måste de specialisera sig i antingen marknadsarbete eller icke-marknadsarbete för att kunna maximera mängden och därmed nyttan av producerade *commodities*. Vem som specialiserar sig på vad beror på vilka komparativa fördelar som individen besitter. Den individ som relativt sett kan producera mest *commodities* via marknadsarbete kommer att lägga all tid på marknadsarbete och den andra lägger då all sin tid på icke-marknadsarbete. Specialiseringen leder till att hushållet kan producera mest *commodities* vilket betyder maximerad nytta. Vem som har komparativa fördelar eller som är mest effektiv inom de två områdena bestäms förenklat sett (vid lika

produktivitet i icke-marknadsarbetet) av vem av individerna som har högst marknadslön. Den individ som har högst marknadslön kan erhålla mer inputvaror via marknaden och blir således den som specialiserar sig på marknadsarbete.

Becker anser också att även om det inte i utgångsläget existerar någon komparativ fördel mellan de två individerna så är det mer fördelaktigt om de ändå specialiserar sig på marknadsarbete respektive icke-marknadsarbete. Då den ena individen kan lägga ner mer tid på marknadsarbete och den andra på icke-marknadsarbete kan de investera i sitt specialiserade humankapital, dvs. höja sin kompetens inom respektive område. Investeringen leder till ökad produktivitet och produktionen av *commodities* blir större. (Becker 1991 kap 1 & 2)

3.2 Gronaus modell

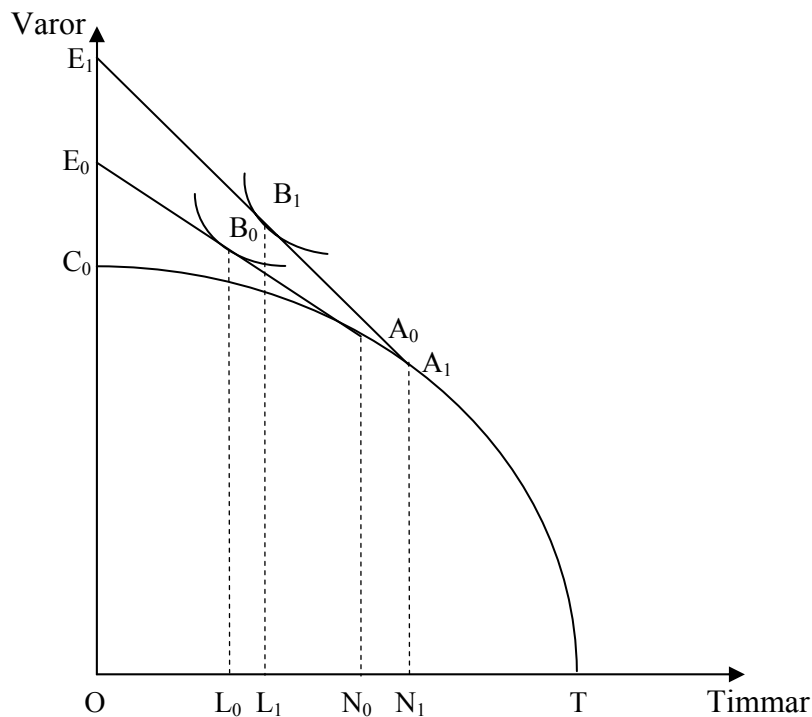
Denna modell förklarar hur en ensam individ delar upp sin tid mellan arbete i hemmet, på marknaden samt fritid. Gronau antar att arbete i hemmet och på marknaden är perfekta substitut när det kommer till den nytta de genererar i form av varor. Individen är indifferent om den köper en vara eller tjänst på marknaden eller om den producerar den i hemmet. Nyttomaximeringen (U) sker genom en kombination av varor och tjänster (G) individen kan köpa, samt den fritid (F) individen har.

$$U = U(G,F)$$

Nyttomaximeringen begränsas av individens tids och budgetrestriktioner samt produktionsfunktion i hushållsarbete.

Figur 3.1 visar sambandet mellan dessa faktorer. Hemproduktionsfunktionen är representerad av den konkava kurvan TC_0 . Ju längre till vänster om T individen placerar sig desto mer tid kommer denne att lägga ner på icke-marknadsarbete och därmed på att producera mer varor. Läger individen ner all sin tid på arbete i hemmet kan denne producera OC_0 antal varor. Har individen möjlighet till att även arbeta på marknaden kan individen emellertid byta ut sin produktion av varor i hemmet mot produktion på marknaden enligt linjen A_0E_0 som representerar individens lön.

Figur 3.1: Gronaus tidsallokeringsmodell (marknadsarbete)

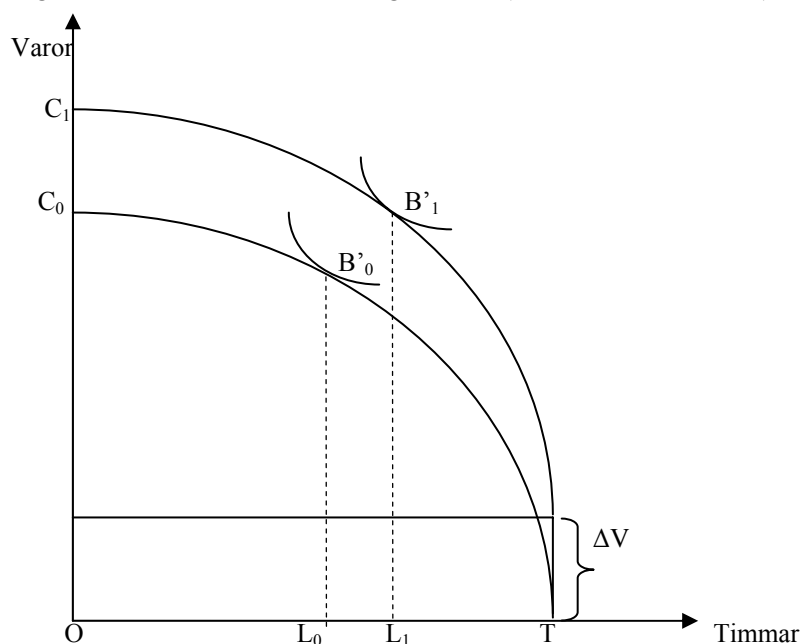
Källa: (Gronau, 1977 s.1108)

Beroende på hur individens preferenser för arbete och fritid ser ut kommer dennes indifferenskurva att tangera lönelinjen A_0E_0 , representerat av kurvan som tangerar linjen vid punkten B_0 . Individens kommer då att lägga ner TN_0 timmar på icke-marknadsarbete, arbeta N_0L_0 timmar på marknaden samt få L_0O timmar i fritid. Figur 3.1 visar också ett exempel där den reala lönen ökar, representerat av linjen A_1E_1 , vilket förändrar fördelningen mellan de tre sysslorna. Löneökningen leder till att det blir billigare i form av tid att konsumera varor på marknaden, hemproduktion blir då relativt sett mindre lönsam. Icke-marknadsarbetet kommer därmed att sjunka från TN_0 till TN_1 . Indifferenskurvan tangerar nu punkten B_1 och arbetet ökar lite från N_0L_0 till N_1L_1 , samt fritiden ökar också från L_0O till L_1O till följd av den minskade nerlagda tiden på icke-marknadsarbete. För individen som inte redan befinner sig på marknaden är det möjligt att tänka sig att om denna reallöneökning är stor nog skulle det skapa incitament att träda in på arbetsmarknaden. Det finns också en möjlighet att en reallöneminskning skulle få individen att träda ut från marknadsarbete. Faktorer som kan förväntas förändra individens tidsallokering är således löneförändringar, förändring i hushållsproduktivitet samt förändring i arbetsberoende inkomst.

Diagram 3.2 visar ett annat exempel, då individen inte befinner sig på arbetsmarknaden, och delar upp sin tid mellan icke-marknadsarbete och fritid. Vid en ökning av den

arbetsberoende inkomsten V , skiftar produktionskurvan utåt men formen på kurvan förblir densamma. Individen kan nu maximalt konsumera OC_1 antal varor. Enligt individens preferenser kommer denne välja att byta ut en del av sin produktionsförmåga till att köpa varor på marknaden. I diagrammet skiftar tangeringen på produktionskurvan från B'_0 till B'_1 . Individen kan nu konsumera mer varor och nyttan har ökat. Detta leder till en minskning i icke-marknadsarbete från TL_0 till TL_1 , ökningen i fritid blir således från L_0O till L_1O . Andra faktorer som skulle påverka arbetet i hemmet skulle vara förändring i hemproduktionskurvan och möjligheten för individen att arbeta på marknaden. (Gronau 1977)

Figur 3.2: Gronaus tidsallokeringsmodell (exkl. marknadsarbete)

Källa: (Gronau, 1977 s.1107)

Dessa två exempel på hur fördelning mellan marknadsarbete, icke-marknadsarbete samt fritid kan se ut berör endast den enskilde individen. Gronaus individmodell går att använda som byggsten i en hushållsmodell likt Beckers modell. I ett hushåll med två individer kan man därför t.ex. tänka sig att den andre individens lön och hemproduktionskurva påverkar valen mellan marknadsarbete, icke-marknadsarbete och fritid.

4. Att mäta och värdera icke-marknadsarbete

4.1 Värdering av icke-marknadsarbete

Det finns tre olika metoder för att räkna ut värdet av arbetsinput för icke-marknadsarbete, den generella metoden, specialistmetoden och alternativkostnadsmetoden. Det är dessa tre metoder som används i denna uppsats för att räkna ut värdet på icke-marknadsarbetet.

4.1.1 Generella metoden

I den generella metoden värderas den nedlagda tiden på arbete med den lön man skulle ha betalat till någon som skulle ha utfört arbetet istället. Oftast brukar man använda en hushållerskas lön inom denna metod. Ekvationen för att räkna ut det totala värdet av icke-marknadsarbete utförd med denna metod ser ut på följande sätt.

$$V = \sum_i T_i W$$

Där T_i är den tid en individ har lagt ner på hushållsarbete under ett år och W är den lön som en hushållerska skulle ha erhållit för tjänsten/tjänsterna. Nackdelen med denna metod är att när man använder en hushållerskas lön så förutsätter man att en person ska utföra alla slags produktiva aktiviteter. Detta är inte rimligt då vissa aktiviteter kräver specifika egenskaper som en hushållerska troligtvis inte besitter som t.ex. reparation och sjukvård. För dessa aktiviteter kan det tänkas att en hushållerskas produktivitet är lägre än för den som utför det i hemmet. Produktiviteten i hemmet kan därför undervärderas i denna metod. (Chadeau 1997)

4.1.2 Specialistmetoden

Den andra metoden är liknande den första, men i stället för att endast använda en lön så använder man sig av olika löner beroende på vilket slags hemarbete som utförs, en kocks lön

för matlagning, en barnflickas för barnpassning etc. Skattningen av värdet ser därför ut på följande sätt:

$$V = \sum_i \sum_j (T_{ij} W_j)$$

Där T_{ij} är den tid en individ, i , har lagt ner på en produktiv aktivitet j under ett år och W_j är den marknadslön som en specialiserad arbetare har för aktivitet j . (Chadeau 1992) Ett problem med denna metod är att produktionen sannolikt övervärderas. Specialiserad personal som utför arbetet är troligtvis mer produktiv än den genomsnittliga husägaren. De besitter specifik kunskap och speciella verktyg för aktiviteterna. Husägaren utför ofta flera aktiviteter samtidigt och kan bli avbruten i sina aktiviteter, vilket kan minska dennes produktivitet. Detta resulterar i att produktiviteten skulle vara högre om en professionell utför arbetet eller att det åtminstone skulle krävas mindre tid. Skattningen av värdet på icke-marknadsarbetet blir då inkorrekt. (Landefeldt 2000)

4.1.3 Alternativkostnadsmetoden

Den sista metoden skiljer sig lite från de två första. Här värderar man det arbete som lagts ned i hemmet utifrån den lön personen som utfört arbetet skulle ha kunnat tjäna om han/hon lagt ner samma antal timmar på marknadsarbete istället. De två första metoderna värderar den uteblivna kostnaden av arbete och i den tredje tittar man i stället på den uteblivna inkomsten.

$$V = \sum_s T_s W_s P_s$$

Där T_s är den nedlagda tiden på hushållsarbete per person under ett år för kategori s av populationen, W_s är lönen på arbetsmarknaden för kategori s och P_s är antalet människor i kategori s (Chadeau 1992). I alternativkostnadsmetoden värderas tiden i hemmet beroende på vem som utför det och dennes potentiella lön på arbetsmarknaden. Ju högre kvalificerad den person som utför arbetet är desto mer är dennes tid värd i hemmet. En timmes arbete i hemmet utförd av en professor vid universitetet blir mer värd än samma arbete utfört av en undersköterska. Inget talar egentligen för att professors produktivitet i hemmet skulle vara

högre än undersköterskans. Det är mycket svårt att enligt denna metod använda sig av olika löner beroende på vem som utför arbetet. Även om det finns statistik för hur många som finns inom varje lönekategori är det svårt att skatta värdet av en timmes icke-marknadsarbete för de arbetslösa. Den är troligtvis högre än marknadslönen då denne har avstått från att arbeta på marknaden. Samtidigt kan man tänka sig att för dem som stått utanför arbetsmarknaden under en tid så har deras potentiella lön försämrats. (Landefeld & McCalla 2000) För att förenkla detta används i denna uppsats endast en genomsnittslön för samtliga individer för att räkna ut alternativkostnaden.

4.1.4 Nackdelar

Ett stort problem med dessa värderingsmetoder är att de förutsätter att produktiviteten i hemmet är densamma som på marknaden. Det finns varken bevis för att stötta eller förkasta denna förutsättning. Som nämnts ovan kan man därför både över- och underskatta produktiviteten i hemmet beroende på vilken metod man använder sig av. Metoderna leder också till att skillnader i löner mellan män och kvinnor på marknaden förs över till hemmet, utan någon hänsyn till vem som skulle vara mest produktiv. (Chadeau 1992) Använder man sig av en kvinnlig kocks lön för den tid en kvinna lagt ned på matlagningen i hemmet och en manlig kocks lön när en man utfört arbetet så leder det till att en ”manstimme” värderas till mer än en ”kvinnotimme”. Det totala värdet på en mans hemarbete kan därför överstiga kvinnornas p.g.a. löneskillnader istället för p.g.a. skillnader i nedlagd tid på arbetet. (Nyberg 1997)

På det makroekonomiska planet är dessa metoder orealistiska. För det första skulle det inte finnas den arbetskraft som krävs för att utföra all detta arbete i hemmen. De två första metoderna förutsätter att ungefär halva befolkningen skulle finnas till förfogande för arbete åt den andra halvan. Det är föga troligt att ett land skulle kunna bidra med så mycket arbetskraft. Det förefaller inte heller speciellt troligt att ett hushåll skulle anställa så mycket olika personal för att utföra arbetet hemma. Alternativkostnadsmetoden förutsätter också att man kan bestämma hur mycket tid man vill lägga ner på marknadsarbete, vilket sällan går i verkligheten eftersom löntagare oftast arbetar under kontrakt med ett bestämt antal timmar per vecka. Det är inte heller hållbart att allt hemarbete skulle kunna utföras av en tredje person, då

t.ex. passning av barn också tillför ett affektionsvärde som det inte går att sätta en lön på. Man skulle istället kunna se på det som att personen som utför arbetet i hemmet är den som erhåller lönen. Frågan är då bara vilken lön som denne person ”förtjänar”. Dessa uträkningsmetoder håller därför endast om man ser på det som en hypotetisk lön som aldrig betalas ut. Det är endast ett sätt att förstå omfattningen av och värdet på denna sektor.

4.2 Svårigheter med värderingen

4.2.1 Tidsanvändningsstudier

Det vanligaste sättet att mäta och värdera icke-marknadsarbete är att använda sig av tidsanvändningsstudier. Dessa är mycket användbara för jämförelser mellan länder och över tidsperioder. En timme värderas alltid till en timme oavsett år och land. Det påverkas inte heller av inflation, löneutveckling etc. Detta gör det till ett stabilt och säkert mått. (Nyberg 1997)

Det finns dock vissa problem och komplikationer med tidsanvändningsstudierna. Det ställs höga krav på att personerna som deltar i undersökningen hela tiden måste hålla reda på sin tid och dokumentera den korrekt. Mätfel kan lätt uppkomma då dokumentationen inte alltid är 100 % korrekt. Ett annat problem är att mer än en aktivitet utövas samtidigt. Man kan till exempel laga mat samtidigt som man hjälper sitt barn. Då utför personen ifråga två produktiva aktiviteter samtidigt. Om man då skulle räkna in all simultana aktiviteter under en dag så skulle den totala tidsanvändningen bli mer än 24 timmar. För att undvika detta problem brukar man endast ange huvudaktiviteten som utförs. Till viss del kan detta underskatta hushållsproduktionen. Man kan t.ex. passa barnen samtidigt som man lagar mat, men anger endast den ena aktiviteten då man egentligen utfört två produktiva handlingar. (Nyberg 1997)

När man förlitar sig på tidsanvändningsstudier för beräkningar så kan man endast se hur mycket tid som läggs ner och inte hur resultatet eller produktionsomfattningen blir. En arbetad timme på marknaden är nödvändigtvis inte lika produktiv som en arbetad timme i hemmet. Produktiviteten mellan individer kan också skilja sig. Individ A kanske lyckas laga en måltid på en halvtimme, medan individ B behöver en timme för samma aktivitet. Båda har varit lika produktiva, mätt i output, men i tidsanvändningsstudien har individ B lagt ner

mer tid på icke-marknadsarbete och det ser då ut som denne har varit mer produktiv. Denna skillnad kan bero på mindre kunskap om sysslan eller att man sysslar med simultana aktiviteter som drar ner produktionen. (Ironmonger 1996)

Det är mycket viktigt att tidsanvändningsstudierna är väl utförda och håller en viss standard för att sedan kunna användas till att värdera icke-marknadsarbetet. Jämför man tidsanvändning mellan länder är det viktigt att dessa studier har utförts på liknande sätt. Europakommissionens riktlinjer har rekommendationer om t.ex. vilken åldergrupp som borde inkluderas, sampelstorlek, antal dagboksdagar och hur dessa borde fördelas över den undersökta tidsperioden. (EC 2004)

4.2.2 Vilka hushållsaktiviteter är arbete?

Alla aktiviteter i hemmet räknas självklart inte till arbete, men hur vet man vilka aktiviteter från tidsanvändningsstudien som bör räknas till arbete och vad som endast är fritid? Ett sätt att särskilja mellan arbete och fritid är det så kallade tredjepartskriteriet som först etablerades av Margaret Reid i hennes bok *Economics of the Household* (1934). Kriteriet går ut på att en aktivitet räknas som arbete om en tredje person kan utföra arbetet istället för en själv och man ändå kan få nytta av det. Det vill säga exempelvis att någon lagar mat, passar barn, tvättar och städar åt en. Det skulle inte vara speciellt logiskt att någon annan skulle läsa en bok, spela tennis eller titta på en film istället för en själv eftersom man då inte får personlig nytta av detta.

Det finns även ”gråa” zoner när det kommer till skillnaden mellan arbete och fritid. Resor till och från aktiviteter är ett exempel. Man gör inget produktivt under resorna. Man har därför valt att dela upp resorna beroende på vilken aktivitet de tillhör. Resor i samband med hushållsarbete, som t.ex. resor till och från mataffären, räknas till arbete medan resor till och från träningshallen räknas till fritid för det leder inte till något produktivt. Ett annat exempel är studier. Det är inte fritid för man ”jobbar” i viss mån, men det är inte heller arbete för man skulle inte få ut något av det om en tredje person gjorde jobbet åt en. Omsorg om andra vuxna räknas till arbete, eftersom det faller under tredjepartskriteriet då någon annan hade kunnat utföra aktiviteten istället. Omsorg om sig själv räknas inte som en produktiv aktivitet i dagens

samhälle för det anses vara normalt beteende. Fast långt tillbaka i tiden fanns det personer som var anställda för att klä på och tvätta vuxna människor. (Ironmonger 1996)

4.2.3 Avvägningar

Det räcker inte bara med att bestämma vilken yrkeskategoris lön som man ska använda sig av vid värderingen. Lönerna skiljer sig dels mellan privat och offentlig sektor, dels mellan olika åldrar, kön och erfarenhet. Skulle det vara bättre att använda sig av olika löner beroende på vilket kön som utför sysslan, eller övervärderar man då männens arbete i hemmet? Man måste även välja om man ska räkna med lönen före eller efter skatt, inkludera arbetsgivaravgift, semesterersättning etc. Beroende på vilket perspektiv man vill ha så borde olika löner användas. För en individ skulle ju alternativkostnaden endast vara den nettolön som han eller hon skulle kunna tjäna på marknaden. Bruttolön och arbetsgivaravgifter är inget som arbetstagaren måste stå för. I de samhälliga kostnaderna ingår dock även dessa kostnader och borde därför inkluderas i beräkningarna.

Frågan är också hur stor del av befolkningen man ska inkludera. Ska man sätta en begränsning med en lägre och högre åldersgräns? Vid vilken ålder börjar man utföra arbete i hemmet? I vissa hem utför barn vissa sysslor redan i tidiga tonåren, medan vissa inte gör något innan de flyttar till ett eget hushåll. Ska man också räkna med att man sysslar med hushålls arbete tills man dör? I dagens västerländska samhälle lever en stor del av den äldre befolkningen på servicehem och utför således inget hushållsarbete. Resultatet får stora variationer beroende på vilka variabler man väljer att inkludera i värderingen. Det finns ingen speciell regel för vad som är mest ”rätt” att välja utan valet begränsas oftast av vilken statistik som finns tillgänglig. (Chadeau 1992)

4.3 Alternativa värderingsmetoder

4.3.1 Input- och Outputansatsen

Värderingen av icke-marknadsarbetet är bara en del av att värdera hushållsproduktionens värde med hjälp av inputansatsen. För att värdera den totala hushållsproduktionen skattar man antingen utifrån inputansatsen eller utifrån outputansatsen.

Inputansatsen inkluderar värdet av den arbets- och kapitalinsats som lagts ner för att producera hushållsvaran. Hur man beräknar värdet av arbetsinsatsen presenterades i avsnittet 4.1 ovan. Kapitalinsatsen är de kostnader som är inblandade i produktionen. Till detta räknas t.ex. kostnaden för tjänster från hushållsapparater, fordon, bostäder, marker etc. Enligt Landefeld och McCalla (2000) är det bästa sättet att värdera kapitalinput genom ”hyrespriser” för dessa. Siffror på dessa är begränsade och finns i dagsläget endast för fordon och hus och det blir därför svårt att uppskatta ett sant värde på kapitalinsatsen. Inköp av råvaror etc. räknas inte in eftersom det är varor som köpts på marknaden och på så sätt redan räknats in i nationalräkenskaperna. Kapitalvaror underlättar arbetsinputen vilket gör att man idag kan producera samma mängd varor på mindre tid. Anledningen till att man idag lägger ner mindre tid på arbete i hemmet än för femtio år sedan beror till viss del på hushållsapparater som underlättar produktionen. Detta innebär att betydelsen av kapitalinsatsen blir viktigare och viktigare och därför också bör inkluderas i värderingen.

Om man ska värdera hushållsproduktionen från outputansatsen så måste man titta på den mängd varor och tjänster som producerats, t.ex. hur många måltider eller hur mycket ren tvätt som producerats under en tidsperiod. Denna mängd värderas sedan till marknadspriset för produkten. Denna metod har fått relativt lite resurser för forskning och har därför inte blivit prövad i speciellt stor utsträckning. Det finns dock en ordentlig datainsamling gjord av John Fitzgerald och John Wiks (1990). De samlade in volymen av hushållsproduktion från 480 hushåll i Montana, USA och värderade den med hjälp av marknadspriset på femtiosju föremål. En nackdel med denna metod är man inte kan se mäns respektive kvinnors bidrag till produktionen. Man måste då veta vem som har lagat maten och tvättat kläderna, vilket skulle innebära ytterligare metodiska problem. Slutresultatet blir att man får ett värde på

hushållsproduktionen, men fördelningen mellan könen belyses inte som den kan göras med inputansatsen. (Nyberg 1997)

4.3.2 Output-input metoden

Om man ska få en komplett bild av värdet på hushållsproduktionen så måste man inkludera både värdet av arbets- och kapitalansatsen samt värdet av outputen. Detta kallas för input-output metoden. Ironmonger (1996) var den första och en av de få som gjort uträkningar med hjälp av denna metod. Hans beräkningar ingår i ett mått som han kallar för *Gross Household Product* (GHP) vilket nämndes i avsnitt 2.2. I detta mått inkluderar han tre variabler på inputsidan; *labour time*, *capital goods* samt *intermediate* inputs. De två första är helt enkelt värdet av den tid man lagt ner i hemmet och värdet av kapitalinputs som diskuterats ovan. Den tredje, Intermediate, är en slags value-added metod. Ett exempel på detta är att ett hushåll använder ingredienser till ett värde av 50 kr och producerar en måltid till ett värde av 150 kr. Hushållsproduktionen har därför tillfört ett värde av 100 kr till måltiden. På output sidan räknar han på mängden producerade varor till marknadspriser som nämnt ovan. Denna metod är mer komplicerad och kräver statistik på hur mycket tid och kapital som lagts ner, värdet på detta samt värdet på mängden producerade hushållsvaror. Som det ser ut idag finns det stor brist på statistik och det blir därför svårt att genomföra. Skulle man lägga ner tid och pengar för att få fram de nödvändiga siffrorna så ger denna metod en mer korrekt bild av värdet på icke-marknadsarbetet.

5. Empirisk belysning

5.1 Tidsanvändningsstudien

Som nämnt ovan är tidsanvändningsstudier ett ofta använt mått för att räkna ut värdet på icke-marknadsarbetet i ett land. För att få förståelse för hur en sådan går till och vilken slags data som ligger till grund för uträkningarna så tas det i detta avsnitt upp bakgrunden och resultaten av den tidsanvändningsundersökning som använts för uträkningarna i denna uppsats.

5.1.1 Beskrivning av studien

Den aktuella tidsanvändningsundersökningen är från 2000/2001 och utförd av SCB. Detta är den andra tidsanvändningsundersökningen i full skala som gjorts i Sverige. Den första utfördes 1990/91. Deltagarna i undersökningen har blivit tillfrågade om att anteckna de aktiviteter som dem utför under en dag. Aktiviteterna klassificerades enligt ett speciellt klassificeringsschema med fem huvudkategorier: förvärvsarbete, hemarbete, personliga behov, studier samt fritid.² Studien består av två olika populationer, dels individpopulationen som består av personer mellan 20-84 år skrivna i Sverige och dels populationen av dagar som består av alla dagar från oktober 2000 t.o.m. september 2001. Individerna är sedan uppdelade i tre oberoende kategorier: individurvalet, hushållsurvalet och äldreurvalet. Individurvalet består av individer mellan 20-64 år, hushållsurvalet av individer i urvalet som tillhör samma hushåll³ samt äldreurvalet av individer mellan 65-84 år. Inom samtliga kategorier delas individerna även upp efter kön, ålder samt civilstånd.

Det totala antalet människor i urvalet var 6218 där 205 inte ingick i den relevanta populationen. Av de 6013 personer som var aktuella svarade 57 % dvs. 3428 individer. Samtliga individer var tillfrågade att föra dagbok över en veckodag samt en helgdag. Dessa dagar skulle infalla under en specifik tvåveckorsperiod som slumpmässigt fördelats ut mellan individerna. Även individer som hade fört endast en dagboksdag under den tilldelade

² För detaljerad beskrivning av vilka aktiviteter som tillhör respektive kategori se SCB (2004) bilaga 2.

³ Analyser i texten utgår från att det är en man och en kvinna som delar hushåll.

tidsperioden inkluderades i undersökningen. De hade även möjlighet att nerteckna två simultana aktiviteter. Förutom dessa dagboksdagar deltog även individerna i en besöks- eller telefonintervju. Antalet dagboksdagar som förts av samtliga individer under denna period var 4420 för kvinnorna och 3535 för männen.

Tack vare indelningen av urvalet i tre kategorier och uppdelning efter kön, ålder och civilstånd så kan denna tidsanvändningsstudie också visa på skillnader mellan tidsanvändningen för olika grupper i samhället. Tidsanvändningsstudien har ett konfidensintervall på 95 %. Det betyder att 95 % av den faktiska gruppen ligger inom den spridning som anges i tidsanvändningsstudien för de olika grupperna. Man kan därför med relativt stor säkerhet säga att de skillnader som finns i tidsanvändningen mellan de olika grupperna existerar.

5.1.2 Resultat av studien

Enligt tidsanvändningsstudien 2000/2001 lägger en genomsnittlig kvinna i åldern 20-84 år ner 4 timmar och 14 minuter på hemarbete per dag medan en man endast lägger ner 3 timmar och 3 minuter. Visar dessa siffror att det skulle finnas en specialisering enligt Beckers modell eller har svenska folket endast tagit hänsyn till sina egna behov när de valt att fördela sin tid? Figur A1 i Bilaga A visar hur den totala tidsanvändningen är uppdelad efter kön och familjecykel. I figuren kan vi se hur de olika grupperna delar upp sin totala tid mellan de fem huvudkategorierna förvärvsarbete, hemarbete, fritid, studier och personlig omvårdnad. Två av urvalsgrupperna, ensamstående småbarnsfäder samt ensamstående fäder med barn över sju år innehöll för få individer och inga tillförlitliga resultat kunde därför uppmätas.

Jämför man sammanboende och ensamstående så lägger kvinnorna i samtliga kategorier ner mer tid på icke-marknadsarbete när de delar hushåll. Detta betyder inte att de automatiskt lägger ner mindre tid på marknadsarbete, vilket faktiskt ökar för kvinnor i gruppen barnlösa 20-44 år och föräldrar med barn över sju då de är sammanboende. Trenden är istället att fritiden är mindre för sammanboende kvinnor och män än för ensamstående. Vad detta kan bero på skulle kunna vara att "omsorg om andra" går under "icke-marknadsarbete". Eftersom sammanboende har en annan vuxen att "ta hand om" så minskar dennes fritid som enligt

undersökningen är den tid som individen lagt ner på egna aktiviteter. Diagrammet vittnar inte om någon tydlig specialisering förutom att männen lägger ner mer tid relativt kvinnorna på marknadsarbete. Gruppen sammanboende småbarnsföräldrar är den grupp som tydligast visar på specialisering, där kvinnorna lägger ner mer än dubbelt så mycket tid på icke-marknadsarbete som på marknadsarbete och för männen är det tvärtom.

Eftersom tidsanvändningsundersökningen inte tar upp löner eller produktionsmöjligheter i hemmet är det svårt att enligt Gronaus modell analysera vad som bestämmer tidsallokeringen. Utgår man från generell lönestatistik så är männens löner generellt är högre än kvinnors löner, vilket kan förklara att männen väljer att börja jobba på marknaden och jobbar fler timmar på marknaden. En högre lön på marknaden minskar lönsamheten av hemarbete. Männen kommer därför att lägga ner mer tid på marknadsarbete och mindre på icke-marknadsarbete. Denna modell förklarar också bättre varför en individ som valt att marknadsarbete också lägger ner tid på icke-marknadsarbete. Som vi såg i figur 3.1 så ersätter inte en lönelinje fullständigt hemproduktionskurvan, individen kommer därför att lägga ner en del av sin tid på icke-marknadsarbete för att kunna maximera nyttan.

Tabell 5.1 visar hur hemarbetet är fördelat mellan könen i de olika kategorierna. Här ser man att kvinnorna utför mer av hemarbetet inom alla kategorier. De grupper som har mest jämlik fördelning av hemarbetet är gruppen ensamstående 45-64 år och 65+. Här kan ingen specialisering av arbete ske och därför är fördelningen mer jämlik eftersom varje individ är tvungen att utföra hemarbetet i sitt hushåll. En anledning till att man ändå ser en relativt stor uppdelning i kategorin ensamstående barnlösa 20-44 år skulle t.ex. kunna vara att män i denna kategori väljer att lägga ner mindre tid i hemmet än kvinnor och köper t.ex. färdiglagad mat.

Familjcykel	Kvinnor	Män
Barnlösa 20-44 år ensamstående	58,8	41,2
Barnlösa 20-44 år sammanboende	60,3	39,7
Sammanboende småbarnsföräldrar	63,4	36,6
Sammanboende föräldrar (barn minst 7 år)	58,0	42,0
Barnlösa 45-64 år sammanboende	57,7	42,3
Barnlösa 45-64 år ensamstående	51,6	48,4
65+ år sammanboende	56,0	44,0
65+ år ensamstående	51,3	48,7

Källa: SCB (2003) Tabell B:7. Anm. omräknad till procent

Man ser en tydlig specialisering i fallen då individerna är sammanboende. Allra störst specialisering sker hos sammanboende småbarnsföräldrar. Detta beror troligen på att en av föräldrarna (i detta fall kvinnan) stannar hemma för att sköta barnen och därför utför mest hemarbete. Men även om barn inte finns med i bilden så utför kvinnorna mycket mer hemarbete. I gruppen sammanboende pensionärer kan man också upptäcka en viss ojämn fördelning av hemarbetet. Denna grupp utför inget marknadsarbete i större utsträckning och skillnaden beror således inte på en specialisering utan orsaken är troligtvis traditioner som finns i hemmet. Kvinnan utförde mest hemarbete under parets yrkesverksamma liv och fortsätter i samma mönster även efter utträde från marknaden.

För att ytterligare belysa specialisering mellan könen visar tabell 5.2 hur många inom varje grupp som utför marknadsarbete respektive icke-marknadsarbete. Marknadsarbetet har en klar övervikt av utförare på den manliga sidan. Även här finner vi att det är i gruppen sammanboende småbarnsföräldrar som skillnaden är störst. Knappt hälften av kvinnorna arbetar på marknaden medan tre fjärdedelar av männen gör det. När barnen blivit större ser vi att ökningen av andelen kvinnor som marknadsarbetar är kraftig och skillnaden mellan könen är mycket mindre. Eftersom barnen klarar sig själva bättre så väljer sannolikt fler kvinnor att arbeta på marknaden. Förutom i denna grupp så är specialiseringen av arbete även tydlig när två individer delar hushåll. För utövare av icke-marknadsarbete finns ingen tydlig specialisering, nästan alla individer utför icke-marknadsarbete. Det finns dock en liten skillnad eftersom andelen män som utövar icke-marknadsarbete är något lägre i samtliga kategorier. Anledningen till att så pass många män utför icke-marknadsarbete trots att de valt att lägga mer tid på marknadsarbete kan vara att de delar upp en del av sin tid för att utföra icke-marknadsarbete.

Familjecykel	Marknadsarbete		Icke-marknadsarbete	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Barnlösa 20-44 år ensamstående	51	70	96	86
Barnlösa 20-44 år sammanboende	63	81	97	91
Sammanboende småbarnsföräldrar	44	75	100	96
Ensamstående småbarnsföräldrar	46	-	96	-
Sammanboende föräldrar (barn minst 7 år)	70	78	99	95
Ensamstående föräldrar (barn minst 7 år)	65	-	100	-
Barnlösa 45-64 år sammanboende	56	68	100	90
Barnlösa 45-64 år ensamstående	57	72	99	95
65+ år sammanboende	0	6	99	97
65+ år ensamstående	0	0	99	97

Källa: SCB (2003) Tabell B:8.

5.2 Jämförelse med ”sektorer” i nationalräkenskaperna

För att få en uppfattning om hur omfattande icke-marknadsarbetet är i ett land kan man jämföra hur många timmar som totalt läggs ner på marknadsarbete respektive icke-marknadsarbete. Bilaga B visar i tabell B1 och tabell B2 hur mycket arbetade timmar som lagts ner på icke-marknadsarbete respektive marknadsarbete uppdelat efter ”sektorer” och kön under 2001. Timmarna nerlagda på icke-marknadsarbete inkluderar individer mellan 20-84 år. Eftersom det utförs mycket icke-marknadsarbete även bland pensionärer så är det viktigt att även denna grupp tas hänsyn till när man tittar på hur många arbetade timmar detta område har.

Totalt sett arbetades det 159,6 miljoner timmar/vecka (mhw) på marknaden under 2001. 63,1 miljoner av dessa timmar utfördes av kvinnor och 96,6 miljoner av männen. Männen utför alltså drygt 60 % av allt marknadsarbete vilket visar på en tydlig manlig dominans på arbetsmarknaden. Det totala antalet arbetade timmar inom icke-marknadsarbete var 162,2 mhw vilket är något mer än vad som utfördes på marknaden. Uppdelningen av arbetade timmar mellan män och kvinnor är något annorlunda då kvinnorna utförde 92,2 mhw eller nästan 60 % och männen endast 67,4 mhw. Jämför man mellan ”sektorer” i hemmet och på marknaden så ser man skillnader i hur människor valt att allokera sin tid. Det totala antalet arbetade timmar för matlagning och diskning i hemmet är 39,9 mhw. En rimlig jämförelse med marknaden skulle vara att jämföra med hur många arbetade timmar inom *hotell och restauranger* som utförs på marknaden. Denna del ingår i sektorn *personliga och kulturella tjänster; renhållning* i vilken det arbetades endast 10 mhw av vilka 3,8 mhw var inom *hotell och restaurang*. Detta betyder att vi arbetar ca 10 gånger så mycket i hemmet med matlagning än vad vi arbetar på marknaden. Omsorg om barn samt om andra vuxna är jämförbart med *utbildning, hälso- och sjukvård, omsorg* vilket ingår i näringsgrenen *hälso- och sjukvård, socialtjänst: veterinärer*. Antalet arbetade timmar inom *utbildning, hälso- och sjukvård, omsorg* var endast 3,8 mhw jämfört med drygt det sexfaldiga 20,6 mhw som arbetades i hemmet.

5.3 Värdering av icke-marknadsarbetet

5.3.1 Data

För värderingen av icke-marknadsarbete användes tidsanvändningsstudien som presenterades i 5.1. De uträkningar som gjordes var att med hjälp av uträkningsmetoderna; Generella metoden, Specialistmetoden respektive Alternativkostandsmetoden beräkna värdet på icke-marknadsarbetet i Sverige.

De aktiviteter som i denna undersökning räknas som icke-marknadsarbete var de tio underkategorier som låg under Hemarbete i tidsanvändningsstudien. Dessa var följande; matlagning, diskning, städning, tvätt och strykning, underhållsarbete, omsorg om egna barn, omsorg om andra, inköp av varor och tjänster, annat hemarbete samt resor i samband med hemarbete.⁴ Kategorierna inköp av varor och tjänster och resor i samband med hemarbete slogs ihop till en kategori eftersom samma person i specialistmetoden anses utföra båda aktiviteterna. Egna studier och personlig omvårdnad är därmed exkluderat från kategorin icke-marknadsarbete. Trots att denna tidsanvändningsstudie är relativt omfattande med 3418 individer och över 7000 dagboksdagar så måste man räkna med att mätfel finns och därför kan ge en missvisande bild av värdet på icke-marknadsarbetet.

Lönerna som beräkningarna baseras på kommer från SCB: s statistik ”Löner för arbetare inom privat sektor” för år 2001. Löner från privat sektor valdes av två anledningar. Statistiken för privata sektorn var mer detaljerad för det aktuella året och om man ser icke-marknadsarbete som en ”privat sektor” är det mest lämpligt att använda sig av lönerna därifrån. Dessa löner är uppdelade i yrkesgrupper enligt standard för svensk yrkesklassificering (SSYK). I den generella metoden användes lönen för en hushållerska som ingår i yrkesgrupp 912. För specialistmetoden är lönerna uppdelade enligt tabell 5.3.

⁴ För en mer detaljerad beskrivning av vad som ingår i varje kategori se SCB (2003) s. 130-131

Tabell 5.3: Indelning av yrkeskategori efter typ av hemarbete

Typ av Hemarbete	Yrkesgrupp (SSYK)	Timlön (genomsnitt kr)
Matlagning	Storhushåll och restaurang personal (512)	96,50
Diskning	Storhushåll och restaurang personal (512)	96,50
Städning	Städare (912)	92,50
Tvätt och strykning	Hembiträde (912)	92,50
Underhållsarbete	Vaktmästare (914)	98,50
Omsorg om egna barn	Barnskötare (513)	111,10
Omsorg om andra	Skötare och vårdare (513)	111,10
Inköp + resor	Hembiträde (912)	92,50
Annat hemarbete	Hembiträde (912)	92,50

Källor: SCB (2003), SCB (2001a).

Det gjordes två olika beräkningar med alternativkostnadsmetoden. För att se på skillnaderna i värde beroende på vilken slags lön man använder gjordes både beräkningar med en lön som är genomsnittet av en arbetares lön under 2001 och med en tjänstemans genomsnittslön under samma år. För ytterligare belysa skillnader beroende på typ av lön som används gjordes beräkningar både med den totala genomsnittliga lönen och med genomsnittlig lön för respektive kön. Samtliga löner som användes var bruttolöner.

Befolkningsstatistiken för 2001 användes för att räkna ut det totala värdet av hemarbetet under ett år. Två olika beräkningar gjordes grundade på två olika åldersgrupper 20-64 år och 20-84 år. Anledningen var att se hur skillnaden såg ut beroende på vilken grupp man använde sig av. För att jämföra hur stor del icke-marknadsarbetet har i jämförelse med BNP så användes BNP för 2001. Statistik från 2001 användes eftersom tidsanvändningsstudien utfördes till största del under detta år och därför ansågs det mest lämpligt.

5.3.2 Resultat

Det absoluta värdet av icke-marknadsarbetet uträknat enligt de tre metoderna presenteras i tabell 5.4. I lönetypen ”separat lön” har en ”kvinnolön” använts för den timme som en kvinna lagt ner på marknadsarbete samt en ”manslön” för en mans arbete. ”Genomsnittslön” är den genomsnittliga lönen för båda könen.

Tabell 5.4: Värde av hemarbete 2001 (Miljarder kr)					
		Bruttolöner			
Lönetyp	Åldersgrupp	Metod			
		SM	GM	AK _{arb}	AK _{tj}
separat lön	20-64	628,3	600,3	686,8	881,0
genomsnittslön	20-64	629,8	598,3	717,3	918,8
separat lön	20-84	819,7	786,9	900,1	1154,1
genomsnittslön	20-84	818,5	623,4	747,4	957,2

Källor: SCB (2003), SCB (2001a), SCB (2002b).

Anm. SM = specialistmetoden, GM= generella metoden, AK_{arb} = alternativkostnadsmetoden (arbetarlön), AK_{tj} = alternativkostnadsmetoden (tjänstemannalön)

För åldersgruppen 20-64 år är skillnaden i värde mellan separat lön och genomsnittslön är liten för specialistmetoden och den generella metoden, men blir mycket större i alternativkostnadsmetoden. Detta beror troligtvis på att här påverkar skillnaden i lön mellan könen mycket mer. ”Genomsnittslönen” som används i beräkningarna är större än genomsnittet av en ”manslön” och en ”kvinnolön” tillsammans. Detta beror på att man räknat på genomsnittslönen av vad samtliga inom en viss yrkesgrupp tjänar. Detta leder till att värdet av kvinnornas arbete överskattas när man använder genomsnittslöner. Man får därmed ett högre värde när man beräknar värdet med genomsnittslöner i denna åldersgrupp.

I den andra åldersgruppen är det tvärtom, värdet beräknat med separata löner är högre. I denna åldersgrupp är tidsfördelningen av icke-marknadsarbete jämnare mellan könen jämfört med den andra åldersgruppen. Skillnaden mellan ”genomsnittslönen” och genomsnittet av en ”manslön” och en ”kvinnolön” tillsammans får motsatt effekt när en mans nerlagda tid på icke-marknadsarbetet är relativt större. Beräkningar med separata löner övervärderar värdet av en ”manstimme” vilket resulterar i en högre totalvärde än beräkningar med ”genomsnittslöner”.

Tabell 5.4 visar också att det är stor skillnad på värdet beroende på vilken åldersgrupp man räknar på. Dels beror det självklart på att det omfattar en större grupp och dels på att man inom åldersgruppen 20-84 år lägger ner mer tid i genomsnitt på icke-marknadsarbete. Anledningen är att pensionärsgruppen, dvs. de mellan 65-84 år lägger ner ytterst lite tid på marknadsarbete (som man kunde se i avsnitt 5.1) och kan därför spendera mer tid på icke-marknadsarbete. Beroende på vilken värderingsmetod som används så varierar värdet

betydligt. Alternativkostnaden som beräknats med en tjänstemannalön ger inte speciellt överraskande det överlägset högsta värdet.

För att få en uppfattning om vad dessa siffror har för betydelse för hela ekonomin så kan man jämföra med värdet av BNP under samma år. BNP i Sverige under 2001 var 2290 miljarder kronor. (SCB 2001c) Tabell 5.5 visar hur stor andel i procent av BNP som icke-marknadsarbetet uppgår till enligt de gjorda skattningarna. Denna tabell visar endast värdet beräknat med olika löner för män och kvinnor eftersom det värdet återspeglar verkligheten bättre.

Tabell 5.5: Värde av hemarbete 2001 (procent av BNP)				
Metod				
Åldersgrupp	SM	GM	AK_{arb}	AK_{tj}
20-64	28,3	27,1	31,0	39,7
20-84	37,0	35,5	40,6	52,1

Källa: SCB (2003), SCB (2001a), SCB (2001b), SCB (2001c)

Beroende på åldersgrupp och metod så varierar storleken mellan drygt en fjärdedel till hälften av BNP. Det förfaller också mest rimligt att inkludera den mer omfattande åldersgruppen när man värderar. Vissa av argumenten för att upprätthålla satelliträkenskaper var att man ville synliggöra kvinnornas ekonomiska roll i samhället. Att då inte inkludera pensionärerna skulle vara att glömma bort en annan viktig grupp i samhället.

Som teorin i avsnitt 4.1.4 antydde så överförs löneskillnader på marknaden till icke-marknadsarbetet när man använder sig av dessa metoder. Tabell 5.6 visar hur stor andel av värdet på icke-marknadsarbetet som respektive kön bidrar med jämfört med hur stor del av icke-marknadsarbetet de egentligen utför. De olika metoderna varierar vad gäller omfattningen av missvisningen av värdet. Den generella metoden och specialistmetoden förändrar inte fördelningen av värdet på icke-marknadsarbete relativt fördelningen av antalet arbetade timmar speciellt mycket. Räknar man istället med alternativkostnadsmetoden så påverkar det fördelningen mer. Med en tjänstemannalön är värdet på icke-marknadsarbetet för en man och en kvinna nästan lika stort medan fördelningen av arbetet inte är det. Stora

könsmässiga löneskillnader påverkar således värderingen av icke-marknadsarbetet och förvrider bilden av respektive köns insatser.

Tabell 5.6: Jämförelse av bidrag till värdet på icke-marknadsarbetet och andel av arbetet utfört, 20-84 år					
Brutto Löner					
	% av utfört hemarbete (timmar)	Metod			
		SM	GM	AK _{arb}	AK _{tj}
Män	42,1	43,2	43,5	45,1	48,5
Kvinnor	57,9	56,8	56,5	54,9	51,5

Källa: SCB (2003), SCB (2001a)

6. Slutsats och diskussion

Storleken på icke-marknadsarbetet är oavsett vilken metod man använder för beräkningar en viktig del av ekonomin. Olika metoder ger stora skillnader på värdet, men det går inte att ignorera icke-marknadsarbetets betydelse. Både antalet timmar nerlagda på icke-marknadsarbete samt beräkningarna av värdet i förhållande till BNP pekar på att det är en omfattande sektor.

Vilken av de tre metoderna specialistmetoden, generella metoden och alternativkostnadsmetoden skulle vara mest lämplig för beräkningar? Alternativkostnadsmetoden med en tjänstemannalön har troligtvis överskattat värdet eftersom medelinkomsten i Sverige inte är så hög som lönerna i denna beräkning. Frågan är då om alternativkostnadsmetoden med en arbetares lön också utgör en övervärdering eftersom värdet är större än enligt den generella metoden och specialistmetoden. Det behöver inte nödvändigtvis vara så. Anledningen till att värdet är högre är att snittet av samtliga löner för arbetare användes, men i de två andra metoderna använde man sig av löner som ligger i den lägre halvan av arbetarlöner. Alla tre metoderna har sina nackdelar, men de två första är både enklare att beräkna och värderar mest troligt en timme i hemmet närmare det sanna värdet. Enligt teorin skulle genomsnittsmänniskan vara något mer produktiv än en hushållerska samt mindre produktiv jämfört med specialister inom varje område. Om målet är att sätta ett värde efter produktivitet så ligger det sanna värdet troligtvis någonstans mellan det uppskattade värdet enligt specialistmetoden och generella metoden.

Problemet kvarstår dock att en arbetat timme utförd av en man värderas högre om man använder sig av lönestatistik som den ser ut idag. Så länge man endast tittar på helheten så utgör detta inget större problem då man kan tänka att skillnaderna jämnas ut. Vill man jämföra hur mycket männen bidrar med i förhållande till kvinnorna så uppstår givetvis en missvisning av värdet gentemot vad respektive kön bidrar till i tid. I denna undersökning så beräknades värdet med endast en bruttolön. För framtida beräkningar skulle man kunna inkludera t.ex. arbetaravgifter. Vill man ta reda på de totala kostnaderna för samhället så bör man inkludera dessa, eftersom man vill ta hänsyn till hela produktionsvärdet.

Eftersom det är svårt att göra exakta beräkningar för värdet på icke-marknadsarbete skulle det vara möjligt att istället beräkna relativa förändringar av värdet på icke-marknadsarbete. Om man utarbetar en särskild metod med bestämmelser om lönetyp, åldersomfattning etc., och gör beräkningar efter denna, så kan man i ett land observera skillnader i värdet på icke-marknadsarbete över tid. På så sätt kan man se om den ekonomiska tillväxten i övrigt innefattar till viss del av minskningar eller ökningsar av värdet på icke-marknadsarbete.

Resultatet av tidsanvändningsstudierna visar också på en tydlig dominans av kvinnor som utför icke-marknadsarbete och män som utför marknadsarbete. Eftersom verkligheten ser ut så försvagas alltså kvinnornas ställning inom ekonomin när deras största arbetstyp inte räknas med i ekonomiska prognoser och analyser. Skulle det automatiskt bli så att kvinnorna skulle få mer makt och kunna påverka beslut bara för att man upprättar satelliträkenskaper där dessa värden finns med? För att det ska kunna ske någon förändring måste dessa siffror inte bara ”finnas” där utan måste tas på allvar och analyseras på samma sätt som nationalräkenskaperna. Det går dock inte att komma ifrån att dessa typer av beräkningar är svårare att göra och man måste internationellt komma överens om exakt vilka metoder man skall använda för att de ska kunna få något värde i sig. Upplevs resultaten endast som godtyckliga så kommer de troligtvis att hanteras därefter.

Frågan är om de typer av beräkningar som gjorts i denna uppsats är det bästa alternativet för att räkna ut värdet. Input-output metoden som t.ex. Ironmonger förespråkar, skulle kunna ge ett mer exakt värde då den tar hänsyn till fler aspekter. Men den är som sagt mer krävande och förutsätter statistik som idag inte är speciellt utarbetad. Det krävs att inställningen till icke-marknadsarbete hos makthavarna förändras så att de blir mer intresserade av att lägga ner resurser på att göra beräkningar av detta slag.

7. Referenser

7.1 Publicerade Källor

Becker, Gary S. (1991), *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.

Boschini, Anne D., Jonung, Christina och Persson Inga (2005), *Genusperspektiv på Nationalekonomi*. Stockholm: Högskoleverket.

Chadeau, Anne (1992), "What is households' Non-Market Production Worth?" *OECD Economic Studies* 18, s.85-103.

European Commission (2004), *Guidelines on harmonized European Time Use surveys*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Fitzgerald, John och Wiks, John (1990) "Measuring the Value of Household Output: A Comparison of Direct and Indirect Approaches" *Review of Income and wealth*, Series 36 nr 2, s. 129-141.

Goldschmidt-Clemont, Luisella och Pagnossin-Aligisakis, Elisabetta (1995), "Measurements of Unrecorded Economics Activities in Fourteen Countries", Occasional paper 20, Human Development Report Office, New York: UNDP.

Gronau, Reuben (1977), "Leisure, Home Production and Work – the Theory of the Allocation of Time Revisited" *The Journal of Political Economy*, vol. 85 nr 6, s. 1099-1124.

Ironmonger, Duncan (1996). "Counting Outputs, Capital Inputs and Caring Labor: Estimating Gross Household Product" *Feminist Economics*, vol. 2 nr 3, s. 37-64.

Landefeld, Steven J. och McCulla, Stephanie H.(2000), "Accounting for Nonmarket Household Production Within a National Accounts Framework" *Review of Income and Wealth*, Series 46 nr 3, s. 289-307.

Nyberg, Anita (1997), "Makt, Kön och BNP" kap 4 (s.80-103) i: Ahrne Göran och Persson, Inga (red.), *Familj, Makt och jämställdhet* (SOU 1997:138). Stockholm: Fritzes.

SCB (2003), *Tid för vardagsliv – Kvinnors och Mäns tidsanvändning 2000/2001*. Serien Levnadsförhållanden rapport 99.

Waring, Marilyn (1988), *If women counted: A New Feminist Economics*. San Francisco: Harper and Row.

7.2 Elektroniska Källor

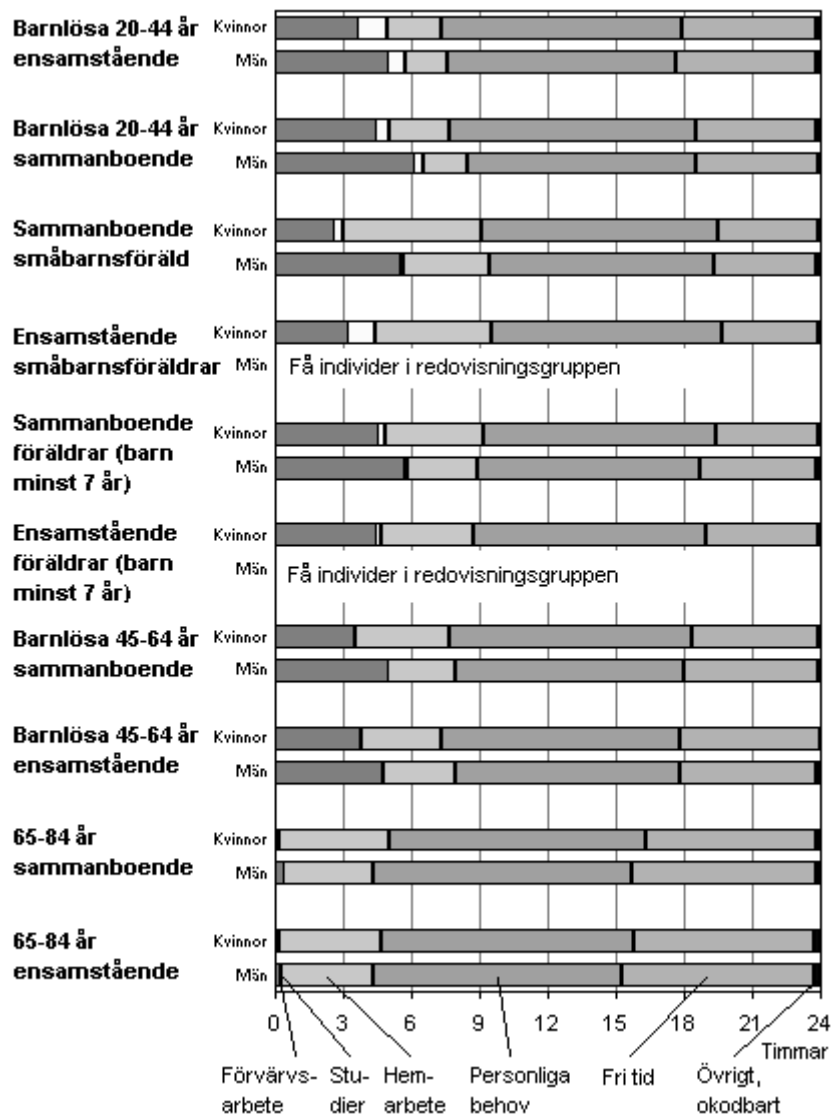
SCB (2001a), <http://www.scb.se> , Arbetsmarknad, november 2006

SCB (2001b), <http://www.scb.se>, Befolkning, november 2006

SCB (2001c), <http://www.scb.se>, Nationalräkenskaper, november 2006

BILAGA A

Figur A1: Genomsnittlig tid för aktiviteter efter kön och familjecykel 2000/01, 20-84 år, alla veckodagar.

Källa: SCB (2003), diagram 8.

BILAGA B

Tabell B1: Arbetade timmar i hemmet 2000/2001 (Miljoner timmar/vecka) 20-84 år			
Område	Kvinnor	Män	Totalt
Matlagning	17,8	9,5	27,3
Diskning	8,5	4,2	12,7
Städning av bostaden	12,4	6,4	18,8
Tvätt och strykning	7,0	1,5	8,5
Underhållsarbete	8,9	14,4	23,3
Omsorg om egna barn	10,1	5,7	15,7
Omsorg om andra	3,9	3,0	6,9
Inköp av varor och tjänster	11,2	8,7	19,9
Annat hemarbete	4,3	3,8	8,0
Resor i samband med arbete	10,8	10,2	21,1
TOTALT	94,8	67,4	162,2

Källa: SCB (2003). Anm. omarbetad till miljoner timmar/vecka .

Tabell B2: Arbetade timmar på marknaden 2001 (Miljoner timmar/vecka)			
Näringsgren (enligt SNI2002(SNI92))	Kvinnor	Män	Totalt
Jordbruksindustri	0,8	3,6	4,4
Tillverkningsindustri	5,7	19,0	24,7
Verkstadsindustri	2,4	9,8	12,2
Byggindustri	0,5	7,3	7,8
Handel, transport, magasinering, kommunikation	8,4	17,4	25,8
Parti- och detaljhandel, rep av fordon, hushållsartiklar	6,2	10,5	16,7
Personliga och kulturella tjänster, renhållning	4,9	5,2	10,1
Finans och företagsindustri	6,8	12,4	19,2
Civila myndigheter, försvar, internat., organisationer	3,4	3,7	7,1
Forskning och utveckling, utbildning	6,6	4,3	10,9
Hälso- och sjukvård, socialtjänst, veterinärer	17,4	3,2	20,6
Okänd näringsgren	0,1	0,2	0,3
TOTALT	63,2	96,6	159,8

Källa: SCB (2001a).